

MAXIME RODINSON • Batı'yı Büyüleyen İslâm

Pınar Yayınları, 1983-2003 (2 baskı)

La fascination de l'islam

© 1980 Éditions François Maspero, Paris

© 1989, 2003 Éditions La Découverte

© Ek 1: Bernard Lewis, "The War and the Politics"

Makalenin yayın hakları Oxford Publishing Limited'dan alınmıştır.

© Ek 2: Maxime Rodinson, "Richard Simon et la dédogmatisation"

Makalenin yayın hakları Editions Gallimard'dan alınmıştır.

İletişim Yayınları 3144 • Cemil Meriç Bütün Çevirileri 6

ISBN-13: 978-975-05-3294-8

© 2022 İletişim Yayıncılık A.Ş. / 1. BASIM

1. Baskı 2022, İstanbul

KAPAK Suat Aysu

UYGULAMA Hüsni Abbas

DÜZELTİ Güneş Akkor, Berkay Üzüm

BASKI Ayhan Matbaası · SERTİFİKA NO. 44871

Mahmutbey Mahallesi, 2622. Sokak, No: 6/31 Bağcılar 34218 İstanbul

Tel: 212.445 32 38 • Faks: 212.445 05 63

CILT Güven Mücellit · SERTİFİKA NO. 45003

Mahmutbey Mahallesi, Devekaldırımı Caddesi, Gelincik Sokak,

Güven İş Merkezi, No: 6, Bağcılar, İstanbul, Tel: 212.445 00 04

İletişim Yayınları · SERTİFİKA NO. 40387

Cumhuriyet Caddesi, No. 36, Daire 3, Seyhan Apartmanı,

Harbiye Mahallesi, Elmadag, Şişli 34367 İstanbul

Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58

e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

MAXIME RODINSON

Batı'yı Büyüleyen İslâm

La fascination de l'islam

ÇEVİREN *Cemil Meriç*

YAYINA HAZIRLAYAN
Mahmut Ali Meriç

MAXIME RODINSON 19. yüzyılın sonunda Çarlık Rusyası'ndan Fransa'ya kaçan Yahudi ve komünist bir ailenin çocuğu olarak 26 Ocak 1915'te Paris'te doğdu. On iki yaşındayken ailesine destek olabilmek için okulu bırakarak çalışmaya başladı. Boş zamanlarında eğitimine devam eden Rodinson 1932'de Paris'teki École des Langues Orientales Vivantes'a girdi. Burada Arapça, Türkçe ve Amharca dillerini öğrendi. 1937'de Fransız Komünist Partisi'ne katıldı. İkinci Dünya Savaşı sırasında Suriye'deki Fransız Enstitüsü'nde ve Lübnan'daki Fransız Tarihî Eserler Dairesi'nde çalıştı. 1944'te Fransa'da kalan ailesinin önceki yıl Auschwitz'te öldüğünü öğrendi. 1947'de Fransa'ya dönerek Paris'teki Biblioth que Nationale'in İslami Eserler Bölümü'nü yönetti. 1955'te Sorbonne École Pratique des Hautes Études'ün başına geçti. 1958'de Kruşev'in konuşmasından sonra Komünist Parti'den atıldı. 1983'te emekli olana kadar Eski Etiyopya ve Güney Arap Dilleri profesörü olarak görev yaptı. 23 Mayıs 2004'te Marsilya'da vefat etti. İslam araştırmalarıyla tanınan Rodinson'un başlıca eserleri şunlardır: *Mahomet*, (1961, [*Muhammed*, çev. Atilla Tokath, Doruk Yayınları, İstanbul, 2013]), *İslam et capitalisme* (1966, [*İslamiyet ve Kapitalizm*, çev. Fevzi Lütfi Topaçoğlu, Akyüz Yayınları, İstanbul, 2002]), *Marxisme et monde musulman* (1972), *La Fascination de l'İslam* (1980, [*Batı'yı Büyüleyen İslam*, çev. Cemil Meriç, İletişim Yayınları, İstanbul, 2022]).

İÇİNDEKİLER

Çevirenin Sunuşu	7
Legacy of Islam'ın Önsözü	13

Batı'yı Büyüleyen İslâm

BİRİNCİ BÖLÜM

<i>Batı'nın İslâm Doğu ile İlgili Görüşleri</i>	19
--	----

İKİNCİ BÖLÜM

<i>Avrupa'da Arap ve İslâm Araştırmaları</i>	87
---	----

EK I

<i>İslâm'da Siyaset ve Savaş</i> BERNARD LEWIS	121
---	-----

EK II

<i>Richard Simon ve Dogmalardan Sıyrılış</i> MAXIME RODINSON	169
---	-----

CEMİL MERİÇ, 1916'da Hatay'da doğdu. Ailesi Balkan Savaşı sırasında Yunanistan'dan göçmüştü. Fransız idaresindeki Hatay'da Fransız eğitim sistemi uygulayan Antakya Sultanisi'nde okudu. Tercüme bürosunda çalıştı, ilkokul öğretmenliği ve nahiye müdürlüğü yaptı. 1940'ta İstanbul Üniversitesi'ne girip Fransız Dili ve Edebiyatı öğrenimi gördü. Mükemmel düzeyde Fransızca okuyup yazan Meriç, İngilizceyi anlıyor, Arapçayı, kendi ifadesiyle, "söktüyor"du. Elazığ'da (1942-45) ve İstanbul'da (1952-54) Fransızca öğretmenliği yaptı. 1941'den başlayarak *İnsan*, *Yücel*, *Gün*, *Ayın Bibliyografyası* dergilerinde yazmaya başladı. İstanbul Üniversitesi'nde okutmanlık yaptı (1946-63), Sosyoloji Bölümü'nde ders verdi (1963-74). 1955'te, gözlerindeki miyopinin artması sonucu görmez oldu, ama olağanüstü çalışma ve üretme temposu düşmedi. Çeşitli dergilerde yazıları yayımlandı. *Hisar* dergisinde "Fildişi Kuleden" başlığıyla sürekli denemeler yazdı. 1974'te emekli oldu ve yılların birikimini art arda kitaplaştırmaya girişti. 1984'te, önce beyin kanaması, ardından felç geçirdi, 13 Haziran 1987'de vefat etti. İlk telif eseri Balzac üzerine küçük bir incelemeydi. *Hint Edebiyatı* (1964) daha sonra *Bir Dünyanın Eşiğinde* başlığıyla iki kez daha basıldı. *Saint-Simon, İlk Sosyolog İlk Sosyalist*, 1967'de çıktı. 1974'ten sonra yayımlanan kitapları şunlardır: *Bu Ülke* (1974, 5 baskı), *Umrandan Uygurlığa* (1974, 2 baskı), *Mağaradakiler* (1978, 3 baskı), *Kırk Ambar* (1980), *Bir Facianın Hikâyesi* (1981), *Işık Doğudan Gelir* (1984), *Kültürden İrfana* (1985). Balzac'tan yaptığı çevirilerin ilki 1943'te yayımlandı. Fransız edebiyatından yaptığı çevirilerin yanı sıra, Uriel Heyd'in *Ziya Gökalp, Türk Milliyetçiliğinin Temelleri* (1980), Thornton Wilder'ın *Köprüden Düşenler* (1981) ve Maxime Rodinson'un *Bati'yi Büyüleyen İslâm* (1983) adlı eserlerini de Türkçeye kazandırdı. İletişim Yayınları Cemil Meriç'in "Bütün Eserleri"ni toplu halde basarken, daha önce yayımlanmamış üç kitabını daha yayımladı: *Jurnal 1* (1992), *Jurnal 2* (1993), *Sosyoloji Notları ve Konferanslar* (1993). "Bütün Eserleri" dizisinde "gözden geçirilmiş yeni baskı" sı yapılan kitaplar ise şunlardır: *Bu Ülke* (1992), *Bir Dünyanın Eşiğinde* (1994), *Saint-Simon, İlk Sosyolog İlk Sosyalist* (1995), *Umrandan Uygurlığa* (1996), *Mağaradakiler* (1997), *Kırk Ambar 1 - Rümuz-ül Edeb* (1998), *Kırk Ambar 2 - Letçe-t-ül Hakayık* (2006), *Işık Doğudan Gelir* (2008). Cemil Meriç'in Bütün Eserleri 2013'te yayımlanan *Kültürden İrfana*'yla 12 ciltlik bir külliyat olarak tamamlandı. Cemil Meriç'in "Bütün Çevirileri" kapsamında Balzac'ın *Altın Gözlü Kız*, *Ferragus*, *Otuzundaki Kadın*, *Kibar Fahişelerin İhtişam ve Se-faleti* adlı romanları ve Victor Hugo'nun *Marion de Lorme* adlı oyunu İletişim Yayınları tarafından yayımlandı.

-
- Kitap yayına hazırlanırken çevirmenin özgün çevirisine sadık kalınmıştır.
-

Çevirenin Sunuşu

Rodinson'u 1966'lardan beri tanırım: İlk okuduğum kitabı düşünce hayatımda geniş ufuklar açan ciddi bir inceleme idi. *İslâmiyet ve Kapitalizm*.¹ Aynı yıl Lozan Kulüp'te "İslâmiyet ve Sosyalizm" üzerine uzun bir konferans verdim. Sonra *Ortadoğu* gazetesinde yedi makale yayımlayarak eseri Türk okuyucusuna tanıttım. Bu arada Mısırlı sosyolog Enver Abdül Malik, *L'homme et la Société* dergisinde (bkz. sayı 7, Ocak-Şubat 1968) "İdeolojilerin Mukayeseli Bir Sosyolojisine Doğru" başlığı altında kitabı Avrupa kamuoyuna tanıtmıştı. Bu yazı da meçhulümüz kalmamalıydı. Rodinson'un tartışma konusu yaptığı mesele bizim için hayati bir ehemmiyet arz ediyordu: İslâmiyet iktisadi bir kalkınma için faydalı bir ideoloji olabilir miydi, olamaz mıydı? Konuyu *Pınar* dergisinde yeniden ele aldım. Sonra Rodinson'un *Marksizm ve Müslüman Dünya*² isimli 700 sayfalık bir ese-

1 *Islam et Capitalisme*, Seuil, Paris, 1966. Türkçe tercümesi: 1. baskı, çev. Orhan Suda, Gün Yayınları, İstanbul, 1969; 2. baskı, Hürriyet Yayınları, İstanbul, 1978; [3. baskı, çev. Fevzi Lütü Topaçoğlu, Akyüz Yayınları, İstanbul, 2002].

2 *Marxisme et Monde Musulman*, Seuil, Paris, 1972.

ri daha çıktı (1972). Bu çok zengin ve gerçekten düşündürücü eseri de çevreye tanıtmak istedim. Rodinson'a karşı ilgim günden güne artıyordu. *Temps Modernes*'de, *Année Sociologique*'te çıkan makalelerini dikkatle izliyordum. Rodinson, eski bir Marksistti. Fransa'nın en yüksek ve en tanınmış bir eğitim müessesesinde Ortadoğu sosyolojisi okutuyordu. Yarım asırdır İslâmiyet üzerinde çalışmaktaydı. Hem *Pınar*'da hem *Birikim*'de yayımlanan yazılarım Türk okuyucusunu bir diyaloga çağırıyordu. Davetim cevapsız kaldı. Nihayet Rodinson'un son eseri çıktı: "The Western Image and Western Studies of Islam" (1974). Bu nefis araştırma Oxford University Press'in yayımladığı *The Legacy of Islam* adlı derlemenin ilk bölümünü teşkil ediyordu. Kitabı dilimize çevirerek bir gazetede (*Yeni Devir*) yayımlamaya başladım. Bu sırada eserin Fransızcası çıktı (1981). Ben de tercümemi tekrar ele alarak okuduğunuz bu kitabı hazırladım. Kitabın Fransızca baskısında İngilizcesinde olmayan bir kısım var ki son derece önemlidir. Ayrıca eseri *The Legacy of Islam* için 1968'lerde İngilizceye çeviren büyük oryantalist ve hukukçu Prof. Schacht, hacmin icapları yüzünden bazı çıkarmalar yapmış, onları da tercümeme ekledim. İslâm dünyasının Batı düşüncesini nasıl büyülediğini anlatan Rodinson, daha ilk sayfalarda okuyucuyu Bernard Lewis'in *Politics and War* adlı araştırmasına yolluyor. Bu çok değerli araştırmayı da İngilizce aslından çevirerek eserin sonuna ekledim.

Rodinson, kitaplarından geniş ölçüde faydalandığım bir üstat. Hem çağımızın insan ilimlerine hem de İslâmiyet'in çeşitli yönlerine gerçekten vâkif. Üstadın tek zayıf tarafı; yazarlığı. Belki hitap ettiği kitlenin Avrupalı uzmanlardan oluşması kitabının birçok cümlelerinin biz yabancılar için çok çetrefil görünmesine yol açmış. Bu itibarla, zaman zaman kısaltmaya gittiğimizi okuyuculardan saklamayacağız. Kusurlarımız, yaptığımız işin güçlüğüne bağışlansın.

La fascination de l'Islam'ın girişinde eserini şöyle tanıtıyor Rodinson:

Bu kitapçıkta boyutları farklı iki taslak var: İlki, daha uzun, olaylar ve örnekler bakımından daha zengin. Bütün olarak basılması için uzun bir zaman gerekti. Az çok uzmanlaşmış okuyucular bile yanlış anlayabilir bu bölümü. Filhakika, amaç, ne bilginlere seslenen "bir telif" kaleme almakta ne de bir çırpıda okunacak "hafif sıklet" bir deneme. Okuyucular bu iki edebiyat türüne de alışıkular. Birincisine saygı gösterilir; ikincisi ise kötülenir, daha doğrusu çok kere küçümse-
senir ve ciddiye alınmaz. Biyografik ayrıntular ve Batı'nın İslâm Doğu ile ilgili görüşlerinin tarihini merak edenler başka kitaplarda daha bol bilgiler bulabilirler. Aşağıda bu eserlerden söz edeceğim. Ben bu bilgi yığından, sadece ana temayülleri belirteceğini sandığım anlamlı, tipik, örnek alınabilecek, konuşan parçaları seçmekle yetindim. Gerçi, geniş bir kitleye seslenecek, okunabilir bir kitap yazmak istiyordum, ama asıl amacım bu ana temayülleri belirtmek, onların amillerini ortaya çıkarmaktı.

Kimi suçluyordu Doğu'yu, kimi ise vicdan huzuru içindeydi. Nasıl bir temele dayanıyordu bu şikâyetler? Bu vicdan huzurunda ideolojik kalıntıların payı neydi? Başlangıçta bunları da göstermek istiyordum.

Böyle bir yaklaşımın kökünde, sık sık görülen polemik açıklamalara karşı bir tepki yatıyordu. Bu açıklamaların ortaya çıkardığı gerçek problemleri ele alacaktım. Böyle bir yaklaşım, Müslümanlarla (daha doğrusu sömürgeleşmiş ülkelerle) Batılılar arasındaki, yaşanmış (veya yaşanacak) münasebetleri ön plana alıyordu. Okuyucular benden basit, tasvirî bir tablo istemişlerdi. İyi ama başka bir yönle-
liş daha yok muydu? Denemem böyle bir davranışa katkıda bulunabilirdi. Kafamda hep böyle bir amaç vardı.

Rodinson'un amacı, daha geniş bir problemi ele almak; sosyolojik bir problem. "İslâm muhibbi Şarklılarla" oryantalistler arasındaki çekişmeye fazla önem vermiyor.

Bir dünyanın öteki dünya ile ilgili görüşlerini onun içinde bulunduğu durumla izah ediyorum: Zaten bir tek görüş yok. Çevreye, içtimai tabakaya, bir dünyanın öteki dünya ile ilişkilerinde yer alan insanların içinde bulunduğu duruma göre değişen birçok görüşler var.

Kitabın Birinci Bölüm'ü, İslâm'ın dünya kültürüne mirasını inceleyen İngilizce bir eser için, 1968'de yazılmış. Bölümü hukukçu Schacht İngilizceye çevirmiş. Ama hacmin gerektirdiği fedakârlıklar yüzünden birçok parçalar atlanmış. Schacht ölmüş (1969). Kitabın basılması 1974'te mümkün olmuş.³ Fransızca aslı birkaç konferansta kullanılmış. Kitap şeklinde şimdi basılıyor.

Kitap yazıldıktan sonra, birçok yeni bilgiler çıkmış ortaya, yeni metinler yayımlanmış. Aynı konuyu işleyen başka eserler de basılmış. Mesela Montgomery Watt'ın *İslâm'ın Ortaçağ Avrupası Üzerindeki Etkisi*.⁴ Papaz Youakim Moubarrac da, 1977'de *Modern Zamanlarda ve Çağdaş Dönemde Hıristiyan Düşüncesi ve İslâmî Düşünce*⁵ adlı bir kitap yayımlanmış. Yazar, Hişem Cuayyit'in *Avrupa ve İslâm*⁶ adlı kitabını da çok beğenmiş. Ama okunmasını asıl tavsiye ettiği kitap, Edward W. Said'in *Oryantalizm*'i.⁷

3 *The Legacy of Islam*, 2. baskı, yayımlayanlar: Schacht ve Bosworth, Oxford, Clarendon Press, 1974.

4 *Revue des études Islamiques*, Paris, cilt 40, 1972; cilt 41, 1973 [*İslâm'ın Ortaçağ Avrupası Üzerindeki Etkisi*, çev. Ümit Hüsrev Yolsal, BilgeSu Yayıncılık, İstanbul, 2013].

5 Lübnan Üniversitesi Yayınları, Tarih bölümü, sayı 22, Beyrut, 1977.

6 Paris, Seuil, 1977 [*Avrupa ve İslâm*, çev. Kemal Kahraman, İz Yayıncılık, İstanbul, 1995].

7 İngilizcesi: Londra, 1976; Fransızcası: Paris 1980; Türkçe tercümesi: *Oryantalizm (Doğubilim), Sömürgeciliğin Keşif Kolu*, çev. Nezih Uzel, Pınar Yayınları, İstanbul, 1982; [*Şarkiyatçılık*, çev. Berna Yıldırım, Metis Yayınları, İstanbul, 1999].

İkinci Bölüm, oryantalizmle ideolojiler arasındaki münasebetleri ele alır. 1976'da Leiden'de verilmiş bir konferans. Konferansı isteyenler, Ortadoğu ve İslâm tetkikleriyle uğraşan Hollandalı oryantalistler. Edward Said'in kitabı oryantalistleri hem telaşlandırmış hem de meraklandırmıştı. Disiplinlerinin sosyal, etnik ve kültürel çevre ile olan münasebetlerini düşünmek ihtiyacındaydılar. Nitekim 1980'de Berlin Şarkiyatçılar Kongresi, Rodinson'u "İrk merkezilik ve Oryantalizm" konulu bir konferans vermeye de çağıracaktı. "Ortaya çıkan meselelere getirdiğim cevaplar son derece tatminkâr değil, biliyorum ama ben okuyucuyu aydınlatacak malzemeyi gözler önüne sermeye ve ona, dürüst bir düşüncenin sonuçlarını sunmaya çalıştım. Yapabileceğim de bundan ibaret," diyor Rodinson.